

МІСЦЕ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В РОЗБУДОВІ УГКЦ

Митрополит Андрей Шептицький – одна з визначних постатей новітньої історії України, яка своєю піввіковою працею причинилась до національного відродження українського народу цієї доби. Українська греко-католицька церква під керівництвом Шептицького компенсувала українцям відсутність незалежної держави. Перебування Шептицького на провідних церковних посадах греко-католицької церкви (1899-1944рр.), його всебічна праця викликають обгрунтований науковий інтерес.

Митрополит Андрей не відмежовував Церкву від суспільного життя, навпаки – намагався якнайбільше їх об'єднати. Така позиція сприяла виникненню багатьох релігійно-суспільних організацій та товариств, відобразилася в активній співпраці між світською та духовною інтелігенцією, яка у своїй діяльності керувались християнським патріотизмом. Сучасна Українська держава має забезпечити конфесійний мир громадянам та зосередити їх релігійні почуття на культурному й моральному зростанні народу. У цьому контексті дослідження багатогранної діяльності митрополита Андрея Шептицького є важливим, має значну наукову цінність, пізнавальне й практичне значення.

Проблема діяльності митрополита Андрея Шептицького залишається достатньо новою та ще не знайшла необхідного відображення в науковій літературі. Проте у деяких дослідженнях релігієзнавчого, теологічного та соціологічного спрямування ми зустрічаємо перші спроби вивчення проблем, безпосередньо або тісно пов'язаних із темою роботи. Серед праць сучасних світських науковців слід виділити дисертаційні дослідження Біласа Я.І. та Крупи Л.Л. [1-2]. Я. Біласом досліджено місце та роль Шептицького в національно-визвольному русі українців, Л.Крупною – вплив митрополита на культурно-просвітницьке життя Галичини. Стаття Суханової З., Сулими-

Матлашенко Н. “Андрей Шептицький: реалії хресного шляху” – одна з перших спроб охарактеризувати життя та діяльність митрополита від його народження та до смерті [3].

Діяльності митрополита А. Шептицького присвячено роботи церковних діячів. Це праці Г.Цвенгроша, Л. Цегельського, О. Кравченюка [4-6]. Вони містять значний фактичний матеріал та аналіз окремих аспектів церковної діяльності митрополита, стосунків з папським престолом. Проте в працях відчувається конфесійний вплив та не завжди неупереджений підхід до оцінки певних подій та фактів. Крім літератури, авторкою застосовувались джерела. Це, перш за все, твори самого митрополита, які дали змогу більш детально проаналізувати діяльність Шептицького, зрозуміти його ставлення до тих чи інших проблем [7-8]. Підсумовуючи характеристику історіографії та історичних джерел, слід відмітити більш-менш постійне прирощення знань, розширення кола документів у науковому обігу. В той же час кількість праць з цієї проблеми досить обмежена і представлена, в основному, церковною періодикою, що обумовлює необхідність подальшого дослідження. **Метою** авторки статті є аналіз діяльності митрополита Шептицького перш за все як церковного діяча.

Шептицький народився 29 липня 1865 року в селі Прилбичі Яворівського повіту на Львівщині. Походив із заможної українсько-польської боярської родини, яка виховувала хлопця в польському дусі. Бажання стати греко-католицьким священиком, яке виникло в Романа ще з дитинства, з роками переросло в чітку мету. Грунтовна світська освіта та активна церковна діяльність забезпечили Шептицькому стрімку церковну кар'єру: в 31 рік він став ігуменом Онуфріївського монастиря Василіан у Львові, у 34 – Станіславським єпископом, у 35 років – митрополитом Галицьким та архієпископом Львівським.

Українська громадськість негативно сприйняла прихід на митрополичий престол Андрея Шептицького (через його польське коріння) і розцінювала призначення як спробу влади “спольщити” українську церкву. Тому перші роки праці митрополита були спрямовані на пошук шляхів порозуміння та

консолідації з галицькою інтелігенцією. Вже в першій промові до віруючих як митрополита Галицького та архієпископа Львівського Шептицький заявив: “Різні люди можуть всіляко думати і говорити про мене. Але я хочу, щоб усі це знали і розуміли, що коли я обіймаю становище митрополита руського, то я їм хочу бути і я їм буду” [5, 19].

На початку ХХст. митрополит проводить структурну розбудову УГКЦ. У 1906р. у Львові було засновано східну галузь отців Редemptористів – чину Найсвятішого Ізбавителя, а в Уневі засновано монастир Студитів, який взяв за приклад уклад староукраїнського чернечого життя Києво-Печерської Лаври [9, 133]. Ігуменом монастиря у 1913р. став брат митрополита о.Климентій, було розроблено Повний устав для студитів. Вже у 1908р. митрополит вислав кількох братів Студитів до Боснії, де вони в місцевості Каменіца побудували монастир і були бушпастирями українських колоністів, поки югославська влада у 1923р. не виселила “невигідних їм ченців”. У 1908р. Чиніві О.О. Василіан церква придбала три будинки на вулиці Потоцького у Львові. У них розмістились сиротинець, Дівоча вчительська та Дівочий інститут.

Митрополит Андрей працював над консолідацією та одностайністю священнослужителів; з цією метою проводив “соборчики”, візитації, реколекції. Внаслідок наполегливої роботи до 1910 р. духовенство уже спільно виступало на захист своїх прав і свого провідника не тільки перед “зовнішніми” (польськими, російськими), але й перед “внутрішніми” (українськими) критиками [2, 19].

Греко-католицька церква брала активну участь у розгортанні українського національно-кооперативного руху в Східній Галичині, який активно розпочався у 1904р. Священики очолювали кооперативні організації на місцях. Значну кооперативну діяльність розгорнуло товариство “Просвіта” під керівництвом К. Левицького. Церква виділила “Просвіті” значні господарські садиби в Коршові і Миловані [10, 12].

У 1912 році митрополит на Євхаристійському конгресі у Відні виголосив промову, якою привернув увагу широкого світу до краси й величі

слов'янського богослужіння й обрядовості. Вже тоді митрополитом була висловлена думка, що роль греко-католицької церкви в Україні особлива – саме через неї має бути покладено початок з'єднання Заходу і Сходу [11, 1]. Ідея досягнення порозуміння між християнськими церквами не покидала Шептицького до кінця життя.

Початок Першої світової війни митрополит зустрів у Львові, відмовившись емігрувати, коли російські війська зайняли Галичину. 6 вересня 1914р. в церкві Успення Пречистої Діви Марії Шептицький виголосив проповідь, у якій закликав народ вірно держатися своєї віри. Російську православну церкву він називав “казьонною”, що підпорядковувалась світській царській владі. Маючи великий авторитет серед народу, митрополит відкрито викривав імперіалістичний характер війни, закликав клір та мирян не визнавати нової влади. За розпорядженням графа Шереметьєва Шептицького було заарештовано і депортовано до Курська, а потім перевезено до Суздаля [12, 133]. Таким чином, церква залишилась без керівника, проте, не дивлячись на агітацію російської влади, греко-католицькі священники не поспішали переходити в православ'я.

Лютнева революція в Росії принесла свободу митрополитові. Він виїхав до Петрограда, де висвятив шість священнослужителів УГКЦ, керівником над ними призначив о. Леоніда Федорова-студита [13, 27].

Повернувшись на Батьківщину, митрополит жваво береться за виконання своїх обов'язків. У 1917 р. з особистої ініціативи Шептицького о.Йосиф Боцян був призначений єпископом грецького обряду в Луцьку. Ця справа занепокоїла польські кола і знайшла широкий відгомін у польській пресі. З цього приводу посол при Ватикані вніс протест, заявивши, що призначення сталось без дозволу Польщі. На цей протест відповів кардинал Гаспаррі – державний секретар, стверджуючи, що „митрополит діяв на підставі признанної йому власті, тому призначення має залишитись і теперешній Папа не може поступити інакше, як прийняти цей факт до відома і визнати його” [6, 18].

Митрополит палко вітав створення ЗУНР, для підтримки якої у 1921р. зустрівся з президентом Міллерадом, маршалом Фошем і гаряче відстаював право українців на власну державу. З цією метою він відвідав Рим і говорив з Папою. Йому було дано деяку надію, але й вказано на труднощі, які випливають з факту окупації Галичини Польщею, з упадку української держави у східній Україні та просування більшовиків аж за Збруч. В кожному разі митрополиту було обіцяно, що Галичині буде надано автономію [14, 13].

У міжвоєнний період політичні зусилля митрополита були зосереджені на легітимних методах самореалізації галичан у контексті антиукраїнської політики диктаторської Польщі. Зовнішні та внутрішні обставини в Галичині зумовили формування в митрополита переконань: при потребі за допомогою зовнішнього союзника боротись за національні ідеали. Шептицький виступав на захист українського населення під час “пацифікації” й подій на Волині та Холмщині в 1938-1939рр.; вбачав перспективи розвитку краю в підкоренні владі доти, доки закони не будуть суперечити Божим законам; закликав до щоденної, напруженої праці у всіх прошарках українського суспільства; засуджував терористичну (підпільну) діяльність УВО та ОУН, що викликало взаємні непорозуміння та протистояння між ними [15, 34].

У 1920 – 1925 рр. польська влада проводила щодо української меншості політику конфронтації. У 1924р. було прийнято закон, що забороняв користуватися українською мовою в урядових установах. За реформою Станіслава Грабовського (міністра освіти Польщі) більшість україномовних шкіл перевели на двомовність з переважанням польської мови. Українців не допускали до Львівського університету, було скасовано кафедру української мови та літератури. Почались утиски й греко-католицької церкви [16, 59]. Звичайно, таку політику уряду Шептицький прийняти не міг, закликаючи віруючих триматись своїх культурних традицій та мови.

Однією з причин непорозуміння між владою Польщі та Шептицьким була його переконаність у тому, що греко-католицька церква – це суто українська установа, яка повинна берегти східні церковні традиції та

підтримувати національні прагнення свого народу, сприяти зростанню його популярності. Такий підхід призвів не тільки до конфлікту з польською владою, а й з частиною церковної ієрархії на чолі з єпископом Хомишиним та Василіанським орденом, які скоріше наголошували на своїх зв'язках з римо-католицизмом, ніж на самобутності греко-католицької церкви [13, 45]. Протистояння тривало до 1925р., коли між Ватиканом і польським урядом було укладено конкордат, що захищав права греко-католиків Польщі. Проте ця угода не гарантувала від репресій священників та віруючих. Причиною для репресій могло стати спілкування українською мовою, відмова від використання в полонізованій формі прізвищ своїх парафіян тощо [4, 33].

Гіршим було становище православних у Польщі. У 30-х роках ХХст. польський уряд проводив політику масового ополячування православних Волині. Було знищено понад 200 православних храмів, коло 150 передано римо-католикам. На захист православних виступив Шептицький, а коли на його протест уряд Польщі не відреагував, митрополит звернувся до Лігі Націй. Це дало свої результати. Поляки припинили руйнацію церков, але відносини з митрополитом залишались вкрай напруженими [17, 146].

Наприкінці 30-х років ХХст. українська греко-католицька церква нараховувала 3040 парафій, 4 млн. 383 тис. віруючих [18, 69]. Під її егідою було створено мережу молодіжних організацій, жіночих товариств та навіть власну політичну силу – Українську католицьку національну партію. Про її здатність мобілізувати молодь, особливо сільську, свідчить масовий зліт “Молодь за Христа”, організований у 1933р., що зібрав понад 50 тисяч учасників. УГКЦ сприяла прогресові в розвитку освіти, передусім духовної. У 1928р. вона заснувала єдиний український вищий навчальний заклад у Галичині – Теологічну академію у Львові, ректором якої став Йосип Сліпий. Було також засновано три нових семінарії [9, 125].

Отже, митрополит Андрей Шептицький перетворив УГКЦ в справді національну церкву, яка дбала не лише про духовність, а й про дотримання національної мови, культури, традицій.

Після приєднання Західної України до СРСР за Пактом Ріббентропа-Молотова, предметом особливого занепокоєння радянських керівників стала авторитетна в Західній Україні греко-католицька церква. Репресії, якими супроводжувались радянські перетворення на західноукраїнських землях, не обійшли й греко-католицьку церкву. Було закрито Духовну академію, семінарію й духовні школи; припинили діяльність усі церковні видання та релігійні товариства. На початок червня 1941р. із Західної України було депортовано в Сибір і Казахстан близько 1,5 мільйона населення, в тому числі й священників. Церковні та монастирські землі підлягали конфіскації, було наказано ліквідувати всі монастирі [3, 333].

Прагнучи втілити в життя українську національну ідею, митрополит Андрей продовжував піклуватися інтересами папського престолу. Користуючись повноваженнями, наданими йому у 1908р. Пієм X, він 9 жовтня 1939р. поділив територію СРСР на екзархи Апостольської столиці. Екзархами було призначено на Волинь, частину Полісся, Холмщину та Підляшшя, возз'єднаних з УРСР – єпископа Миколу Чернецького; в Центральну частину Росії та Сибір – ігумена Студитів Климентія Шептицького; у східну Україну – єпископа Йосипа Сліпого; у Білорусію – єпископа Антонія Неманцевича [19, 73]. Скоріш за все, вчинок Шептицького був відомий Москві, де звикли до послідовно антирадянської позиції греко-католицького митрополита, але змушені були рахуватись з його авторитетом у світі.

Андрей Шептицький викриває поведінку більшовиків в Західній Україні: “На кожному кроці видно більшовицьку злобу, ненависть до релігії і священників і взагалі вороже ставлення. Більшовики чваняться, що прийшли „спасати й визволяти Україну”, а на ділі вони всілякими способами намагаються її тільки поневолити і руйнувати. Ось так вони грають комедію „визволителів і спасателів” [7, 233].

З початком окупації України німецькою армією у 1941р. Шептицький вітав німецьку армію як визволительку. Проте спочатку ззовні лояльне, а згодом різко негативне ставлення А. Шептицького до німецького

окупаційного режиму було продиктоване дещо хибними міркуваннями про “цивілізованість німецької нації” та пошуком можливого союзника у боротьбі з більшовицьким режимом [1, 15]. Події Другої світової війни остаточно сформували політичну платформу митрополита Шептицького: висловлюючи своє ставлення до радянського, а пізніше до нацистського режиму, він прийшов до висновку, що Україна та українці повинні самостійно боротися за свою незалежність і в цьому опиратися тільки на Бога й на власні сили. У цей час авторитет владики був настільки значним, що жоден антигуманний уряд не посмів його фізично ліквідувати.

Останні роки життя митрополит присвячує ідеї єдності церков. 30 грудня 1941р. він пише листа до українських православних архієреїв, в якому зазначає: „До досягнення наших національних ідеалів треба нам єдності... Передусім, думаю, щоб ми всі бажали помиріння, щоб того помиріння бажало й наше духовенство, і вірний нарід...” [8, 70].

Влітку 1944 р. в Західну Україну вступила Червона армія. Поки тривала війна, сталінська політика відносно Української греко-католицької церкви була поміркованою. Церкви трактували як державну власність, але надавали їх в оренду священнослужителям за невелику плату. Священиків і дяків, також студентів теології звільняли від військової служби. Значна роль у досягненні компромісу між урядом СРСР і УГКЦ належала Андрею Шептицькому.

Помер Андрей Шептицький 1 листопада 1944 р., похований у підземеллі собору Святого Юра. За свідченнями очевидців, в день похорону біля міста були сконцентровані війська, а місто нашіповано енкаведистами. На похоронах були присутні релігійні діячі різних віросповідань, представники радянської влади.

Отже, призначення митрополитом греко-католицької церкви графа Андрея Шептицького викликало неоднозначну реакцію в українському середовищі, розцінювалось як спроба імперського уряду та поляків знівелювати становище української церкви. Проте церковні реформи й конструктивно-національна діяльність митрополита призвели до їх

примирення та довготривалої співпраці. У церковній діяльності митрополит проявив себе, перш за все, як реформатор. Він провів структурну розбудову УГКЦ, засновував чернечі ордени, дбав про розвиток церкви не тільки в Галичині, а й за кордоном. В 1928р. у співпраці з Й.Сліпим заснував Богословську академію у Львові. Шептицький був далекоглядним і гнучким релігійним діячем, використовував своє становище, в першу чергу, для добра церкви та народу, під його керівництвом Українська греко-католицька церква стала національною, українською церквою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білас Я.І. Митрополит Андрей Шептицький і проблема національно-визвольного руху українців: автореф. дис. на здобуття наук. канд. іст. наук: спец. 09.00.11. "Релігієзнавство" / Я.І. Білас – Київ, 2003. –19 с.
2. Крупа Л.Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ - першої половини ХХст.: автореф. дис. на здобуття наук. канд. іст. наук: спец. 07.00.01. "Історія України" / Л.Л. Крупа – Чернівці, 2003. –21с.
3. Суханова З. Г., Сулима-Матлашенко Н. В. Андрей Шептицький: реалії хресного шляху / З.Г. Суханова, Н. В. Сулима-Матлашенко // Сторінки історії України: Посібник для вчителів. – К. : Освіта, 1992. – С. 318 – 334.
4. Цвенгрош Г. Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький / Г.Цвенгрош. – Львів, 1991. – 37 с.
5. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький / Л. Цегельський. – Львів: Місіонер, 1995. – 77 [1] с. – (Першотвір).
6. Кравченко О. Поляки і митрополит Шептицький / О. Кравченко // Патріярхат. За єдність церкви і народу. – 2002.– Ч. 4. – С.18 – 20.
7. Твори слуги божого Митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи / А.Шептицький. – Т.1. – Торонто, 1965. – 277 [1] с.
8. Митрополит Андрей Шептицький. Твори. – Рим. – 1983. – 547 с.
9. Кость П. Історія української церкви / П. Кость. – Львів. – 1992. – 158 [1] с. – (Першотвір).
10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 358. Андрей Шептицький. – Оп.2. – Спр. 46. – Арк. 12.
11. Гель І. Митрополит Андрей Шептицький і українська національна ідея / І.Гель // Літературна Україна. – 1996.– 8 лютого.
12. Мартирологія українських церков у чотирьох томах. Т. II. Українська католицька церква. Документи, матеріали. Християнський самовидав України / [упоряд. О. Зінкевич, Т.Лонгин]. – Торонто, 1985. – 839 [1] с.
13. Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська і суспільно-політична діяльність митрополита А. Шептицького в 1918 - 1923 рр. / О.Красівський. – Львів: Логос, 2006. – 84 с.

14. Горняткевич Д. Апостол Любови / Д. Горняткевич // Визвольний шлях. – Лондон, 1960. – №1. – С. 12 – 14.
15. Галата С. Митрополит Андрей Шептицький: для українців – поляк, для поляків – українець / С. Галата // Пік: Політика і культура. – 2002. – №27. – С. 34 – 35.
16. Історія християнської церкви в Україні / [упоряд. В. Бондаренко]. – К.: Наукова думка, 2009. – 98 с.
17. Краківська конференція про митрополита Андрея / Р. С. Голят // Світло. – 1995. – Ч. 4. – С. 145 – 147.
18. Лариса Рощина. Політична діяльність митрополита Андрея Шептицького / Л. Рощина // Схід. – 2007. – №2. – С. 68 - 70.
19. Лисенко О.Е. До питання про становлення церкви в Україні у період другої світової війни/ О. Лисенко // Український історичний журнал. – 1995. – №3. – С. 73 - 80.

АНОТАЦІЯ

Рощина Л.О.

Місце митрополита Шептицького в розбудові УГКЦ.

У статті проаналізована діяльність митрополита Шептицького як реформатора УГКЦ. Доведено, що структурна розбудова церкви сприяла її зміцненню, зростанню популярності в населення Галичини. Під керівництвом митрополита УГКЦ стала національною церквою, яка консолідувала навколо себе національно свідому частину інтелігенції краю.

Ключові слова: митрополит, УГКЦ, реформи, структурна розбудова, національна церква.

L.O. Roshina

Mytropolyt Sheptyts'ky's place in UGCC development.

In the article it's analyzet mytropolyt Sheptyts'ky activity as UGCC reformer. It's proved that the shurch structure development promoted its strengthening and inceasing its popularity among Galychyna population. Under the mytropolyt leadership UGCC became national Church that has consolidated the land intelligency people full of national consciousness.

Key words: mytropolyt, UGCC, reforms, structure development, national church.